

ІНСТИТУТ ПЕДАГОГІКИ АПН УКРАЇНИ

На правах рукопису

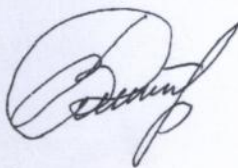
СЛЮСАРЕНКО Віктор Григорович

СОЦІАЛЬНО-ПЕДАГОГІЧНІ ФУНКЦІЇ УСТАНОВ
ІНТЕРНАТНОГО І НАПІВІНТЕРНАТНОГО ТИПУ
І УМОВИ ЇХ РЕАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

ІЗ.00.01 - теорія та історія педагогіки

А В Т О Р Е Ф Е Р А Т

дисертації на здобуття наукового ступеня
доктора педагогічних наук

Київ-1997

ЛННБ України ім.В.Стефаніка

Дисертація

Робота виконана 00693910 (S) у спеціалізованому інституті

вдосконалення учителів імені Бориса Грінченка.

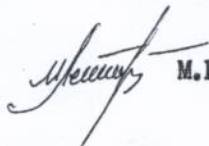
- Науковий консультант - дійсний член АПСН, доктор педагогічних наук, професор КОБЗАР Борис Степанович
- Офіційні опоненти: - дійсний член АПН України, доктор філософських наук, професор ЗЯЗКН Іван Андрійович
- доктор педагогічних наук, професор ГАЛУЗИНСЬКИЙ Володимир Михайлович
- доктор педагогічних наук, професор КУЗЬ Володимир Григорович
- Провідна установа: - Український державний педагогічний університет ім.М.П.Драгоманова

Захист відбудеться " 13 " червня 1997 року на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 01.32.02 в Інституті педагогіки АПН України /252001, м.Київ, вул.Трьохсвятительська,8/.

З дисертацією можна ознайомитися в бібліотеці Інституту педагогіки АПН України.

Автореферат розіслано " 7 " травня 1997 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради

 М.П.ЛЕГКИЙ

АВ 57-712

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА ДОСЛІДЖЕННЯ

Актуальність проблеми. У невпинно змінюваних соціальних умовах розвитку України, гуманізації суспільства і демократизації державотворення зростає роль суспільного виховання і формування громадян держави на засадах гуманізації, демократизації освіти і культури. Вирішенню цих завдань великою мірою сприяє діяльність інтернатних і напівінтернатних установ.

Проблема дослідження зумовлена існуванням об'єктивних суперечностей між потребами у вивченні досліджуваного типу навчальних закладів і рівнем її розробленості у педагогічній науці. Саме тому наше дослідження спрямоване на виявлення протиріч, що існують у практиці навчальних закладів даного типу, на розробку і вирішення сутнісних проблем їх перспективного розвитку.

Неперехідна цінність досвіду України в соціально-педагогічному захисті дітей і підлітків із малозабезпечених та неблагополучних родин, створенні повноцінних умов для розвитку їх здібностей і таланту підкреслює важливість наукового розв'язання поставленої проблеми.

Аналіз наукової літератури, дисертаційних досліджень дає уявлення про сучасний рівень розробленості проблеми в цілому та окремих її аспектів.

В історичному плані проблеми виникнення, становлення і розвитку інтернатних закладів тією чи іншою мірою висвітлювались у наукових дослідженнях В.Ф.Афанасьєва, А.Д.Бондаря, В.Ф.Єфремової, В.І.Журавльова, Г.Д.Задорожного, Б.С.Кобзаря, Е.Г.Костяшкіна, О.Д.Мукаєвої, В.М.Сороки-Росинського, М.Г.Тайчинова та інших.

Особливо слід відзначити цінність історичного дослідження М.І.Алпатова, зверненого до досвіду військових шкіл інтернатного типу XIX століття.

Розробці організаційно-педагогічних принципів діяльності окремих типів інтернатних установ у 50-х роках нинішнього століття присвятили свої праці С.Г.Алітаєв, О.І.Баженова, В.І.Журавльов, К.С.Тихомиров та інші.

Проведені у 60-і роки дослідження змісту, форм і методів навчально-виховного процесу шкіл-інтернатів відображені в працях Ю.П.Азарова, Я.О.Визгард, В.М.Галузинського, О.П.Кунца, О.Є.Кондратенкова, Б.Ю.Ширвіндта, Е.М.Шинбакової та інших.

У 70-80-х роках різним аспектам діяльності навчально-виховних закладів інтернатного і напівінтернатного типу були присвячені дослідження Д.З.Водзінського, І.З.Глікмана, В.С.Заслуженка, Р.П.Кіма, В.Д.Ковальова, Л.П.Косенко, Г.К.Настасьєва, В.П.Саприкіна, Д.Ю.Стельмухова, Л.П.Салчака, Н.О.Рєпи, О.І.Ткачової, З.Д.Цидипова та інших.

Питання санітарно-гігієнічного режиму навчально-виховного процесу інтернатних закладів досліджувались М.В.Антроповою, З.Атиловою, О.П.Гранкіним, О.Є.Захаровою, О.І.Ткаєєвою, А.Г.Хрипковою та іншими.

Аналізу соціальної сутності дитячих інтернатних установ присвячені дослідження Н.В.Вейкшина, М.Б.Марцінковського, М.І.Сметанського. Певне значення має дослідження І.М.Соловйова, що розкриває досвід організації навчально-виховної роботи американської школи повного дня. Шкільну систему США аналізує також З.О.Малькова, висвітлюючи досвід роботи "незалежних" шкіл інтернатного типу з роздільним навчанням хлопчиків і дівчаток.

Теорія і практика роботи інтернатних установ у країнах, що подолали кризу післясоціалістичного періоду своєї історії, розкривається у дослідженнях Б.Давансуран, В.Димитрова, Ю.Е.Дурасевич, С.Маркова, Д.М.Мар'янович, Р.Опата та інших.

Аналіз науково-педагогічної літератури показує, що педагогічні проблеми установ інтернатного типу відображені в багатьох працях.

Однак діяльність цих установ у комплексі їх соціально-педагогічних функцій, що поєднуються з розробкою перспективних напрямків розвитку особистості у суспільстві та умовами її формування, висвітлені вкрай недостатньо. Це стосується, зокрема, типологічних досліджень інтернатних установ: дитячих будинків сімейного типу, спеціальних санаторних шкіл-інтернатів, інтернатів при школі, шкіл-інтернатів з поглибленим вивченням окремих предметів, інтернатних закладів спортивного, художнього, музичного профілю для обдарованих дітей, інтернатів для дітей, які потребують особливих умов виховання, дітей-сиріт та дітей, які залишилися без піклування батьків. Нагальна потреба у розробці цієї проблеми й зумовила вибір теми дослідження: "Соціально-педагогічні функції установ інтернатного і напівінтернатного типу і умови їх реалізації в Україні".

Об'єкт дослідження: навчально-виховний процес дитячих інтернатних, напівінтернатних установ освітньої системи України.

Предмет дослідження: оптимальні шляхи ефективною реалізації соціально-педагогічних функцій інтернатних і напівінтернатних установ.

Мета дослідження: обґрунтувати теоретичні основи становлення, тенденцій і перспектив розвитку інтернатних і напівінтернатних установ на основі вивчення духовних, фізичних і соціальних потреб особистості, родини, суспільства і держави, а також їх характерних особливостей в різних регіонах України.

Гіпотеза дослідження полягає в припущенні, що реалізація соціально-педагогічних функцій цих установ може бути досягнута при дотриманні таких умов:

- забезпечення координації педагогічної діяльності щодо ви-

користання можливостей соціального середовища з метою вдосконалення управління, змісту і методів навчально-виховного процесу в установах досліджуваного типу;

- врахування і творче застосування національних педагогічних надбань і народних традицій виховання у навчально-виховній роботі закладів досліджуваного типу, в системі підготовки педагогічних кадрів для цих установ, у процесі удосконалення, підвищення, поглиблення і розширення їх фахової освіти і кваліфікації;

- виявлення і врахування духовних, фізичних і соціальних потреб дітей, підлітків, їх родин, колективів загальноосвітніх шкіл, осередків психолого-соціологічної служби і патронажу, органів управління освітою, громадських організацій щодо гармонізації взаємин у діаді "дитина - світ";

- вивчення специфіки функціонування інтернатних і напівінтернатних установ у різних регіонах України відповідно до потреб і перспектив суспільного розвитку.

З а в д а н н я дослідження:

- виявити і проаналізувати історичні, соціальні, педагогічні, економічні передумови, що забезпечують розвиток інтернатних, напівінтернатних закладів, і розробити теоретичні основи побудови моделі їх навчально-виховної діяльності;

- встановити найголовніші фактори кількісного і якісного зростання мережі інтернатних установ і визначити перспективи вдосконалення їх подальшої діяльності з урахуванням потреб особистості учня, родини, суспільства, держави;

- розкрити специфіку реалізації соціально-педагогічних функцій досліджуваного типу закладів в їх навчально-виховній роботі;

- обґрунтувати спрямованість, мету, зміст, форми і методи підготовки, вдосконалення /підвищення, поглиблення, розширення/ освітнього рівня і кваліфікації педагогічних кадрів установ, що

вивчаються, на підставі актуальних і перспективних потреб особистості учня, родини, суспільства і держави в їх розвитку.

Методологічною основою дослідження є загальнонаукові принципи системності, самоорганізації, конкретно-історичності, що застосовуються до наукового пізнання проблеми соціально-педагогічних функцій і перспектив розвитку установ інтернатного типу; фундаментальні принципи цілісності, структурності, динамічності; філософське і конкретно-педагогічне вчення про буття дитини в світі, її природний розвиток і призначення виховання; основні положення загальної теорії систем і системного підходу до цілісних педагогічних процесів і явищ.

Провідними у визначенні теоретичних основ дослідження були основоположні ідеї О.В.Духновича, Я.А.Коменського, Я.Корчака, А.С.Макаренка, Р.Оуена, Й.Песталоцці, Ф.Прокоповича, М.І.Широкова, Г.С.Сковороди, В.О.Сухомлинського, В.М.Сороки-Росинського, С.Т.Шацького, Я.Ф.Чепіги, С.Яворського, в яких дитина розглядається як особистість, а також обґрунтований принцип природовідповідності, виходячи з якого розроблялися соціально-педагогічні функції і перспективи розвитку інтернатних установ.

У дослідженні відображено сучасні ідеї соціального і педагогічного прогнозування /М.В.Богуславський, Б.С.Гершунський, М.О.Гусаківський, Г.Б.Корнетов, І.Т.Підласий/.

Автором використано ідеї відомих спеціалістів з методологічних основ дослідження /С.У.Гончаренка, Ю.І.Мальваного, П.В.Копніна, В.О.Кудіна, В.І.Шинкарука та інших/.

Характерною особливістю сучасних досліджень /І.Д.Бежа, В.С.Заслуженюка, І.А.Зязьна, О.Б.Киричука, Л.Г.Коваль, Н.Г.Ничкало, М.Д.Ярмаченка/ є пошук нової парадигми виховання в умовах змінюваності соціально-економічних факторів, утвердження нових принципів

і форм господарювання, нової структури виховного процесу в національній школі, інтеграції педагогічних і соціальних факторів.

Основними методами дослідження були методи теоретичного аналізу і синтезу, системний аналіз; теоретичне моделювання; аналіз педагогічних фактів; вивчення літературних джерел, матеріалів наукових досліджень, архівних документів, статистичних даних з досліджуваної проблеми; вивчення і узагальнення кращого педагогічного досвіду; аналіз матеріалів і спостережень органів учнівського самоврядування; створення спеціальних ситуацій; експертна оцінка; анкетування; інтерв'ювання. Серед емпіричних методів дослідження основним був педагогічний експеримент.

Концепція дослідження ґрунтується на визначенні місця і значення дитячих інтернатних, напівінтернатних установ в системі освіти в умовах зміни соціально-економічних пріоритетів розвитку держави, що підвищує роль у цьому процесі особистості людини. Специфіка досліджуваних типів навчальних закладів визначає особливе їх призначення у вирішенні тих завдань, які представлені в основному законодавстві України, зокрема в Конституції України, Законі України "Про освіту", Державній національній програмі "Освіта" /Україна XXI століття/, Національній програмі "Діти України".

Вихідним положенням дослідження є теза про те, що розкриття і визначення шляхів реалізації специфіки діяльності установ інтернатного, напівінтернатного типу сприятиме подальшій активізації соціально-педагогічних функцій шкіл-інтернатів, закладів повного дня, їх ролі у формуванні покоління людей, здатного досягти якісно нового стану суспільства на засадах його гуманізації та демократизації.

Специфіка реалізації соціально-педагогічних функцій цього типу установ зумовляє зростання ролі системи суспільного виховання, що

дає змогу компенсувати вади або повну відсутність родинного виховання, створити гуманні умови формування особистості дітей і підлітків.

Своєрідність соціально-педагогічних функцій установ такого типу передбачає необхідність певного рівня підготовки, кваліфікації кадрів, які мають бути здатними розв'язувати ті складні завдання навчально-виховного процесу, які ставить перед педагогічними працівниками інтернатних, напівінтернатних закладів життя їх вихованців.

Теоретична концепція дослідження спирається на низку фундаментальних праць, присвячених розробці методології педагогічних досліджень /О.М.Арсен'єв, М.К.Гончаров, С.У.Гончаренко, М.О.Данилов, Ф.П.Корольов, Г.М.Філонов та інші/, проблеми міжетнічних взаємин, етнології, етнічної педагогіки /Ф.Ф.Афанасьєв, З.О.Баграмов, Ю.В.Бромлей, Г.М.Волков, В.С.Заслуженюк, І.С.Ков, М.І.Куличенко, Ю.Д.Руденко, М.Я.Стельмухович та інші/.

При визначенні перспективи розвитку інтернатних і напівінтернатних закладів використовувалися дослідження вчених, які займалися соціальним і педагогічним прогнозуванням /І.В.Бестужев-Лада, Ю.К.Бабанський, Б.С.Гершунський, С.У.Гончаренко, Б.С.Кобзар, В.Г.Кузь, М.М.Скаткін, І.Ф.Харламов, Я.Щепанський та інші/.

Вивчення специфіки діяльності установ такого типу, її подальшого вдосконалення зумовило потребу в розробці відповідної методології і методики дослідження.

Вирішення цих завдань здійснювалося за такими **н а п р я м - к а м и** :

- виявлення генетичних аспектів становлення і розвитку шкіл-інтернатів, напівінтернатних закладів; вихідним при цьому було положення про те, що визначення нових перспектив завжди передбачає підсумовування, аналіз того, що вже здійснено; історичний підхід

дозволив визначити основні закономірності і тенденції розвитку як організаційно-педагогічної структури, так і системи виховання згідно з ідеями формування соціально активної особистості, поєднання навчання з утворенням ціннісних орієнтацій особистості;

- вивчення у ретроспективі форм і методів навчально-виховної роботи, які виправдали себе на практиці;

- застосування системного підходу; оскільки досліджувані типи установ функціонують не ізольовано, а в безпосередній взаємодії із зовнішнім середовищем; очевидна доцільність вивчення інтегративних процесів, пов'язаних із взаємовпливом власне педагогічних факторів з природничо-географічними, соціально-економічними та іншими, що впливають на специфіку діяльності педагогічних колективів; особлива увага приділялась місцевим умовам різних регіонів України;

- застосування прогностичного підходу; у своєму дослідженні ми виходимо з того, що вивчення досвіду роботи цих типів установ і констатація сучасного стану необхідні, але це не єдина умова розробки оптимальної організації їх діяльності; отже, значний науковий і практичний інтерес має прогностичний підхід у виявленні тенденцій, у визначенні можливих перспектив розвитку таких закладів.

Організація дослідження. Дослідження проводилось поетапно протягом 1975-1996 років у різних регіонах України.

На першому етапі /1975-1978 рр./ проводилась розробка визначень даної проблеми. Результати цього етапу дослідження дали змогу зробити висновок про необхідність створення основ теорії і практики суспільно-педагогічних функцій і перспектив розвитку установ інтернатного та напівінтернатного типу.

На другому етапі /1978-1983 рр./ тривала

теоретична і практична розробка визначеної проблеми відповідно до мети, об'єкта, предмета, гіпотези і основних завдань дослідження. Для розробки проблеми широко використовувались методи теоретичного аналізу і синтезу, історико-генетичний метод, ретроспективні порівняння, узагальнення, методи системного аналізу /систематизація, класифікація, прогнозування, моделювання/. Джерелами дослідження на цьому етапі були нові досягнення вчених, що вивчали проблеми становлення і розвитку закладів такого типу, досвід діяльності педагогічних колективів шкіл-інтернатів і напівінтернатних закладів України, зарубіжний досвід.

На третьому етапі /1983-1991 рр./ проводилась експериментальна робота і водночас здійснювалась апробація одержаних в процесі дослідження результатів. Впроваджувались розроблені моделі організації діяльності закладів інтернатного типу відповідно до змісту роботи.

На четвертому етапі /1991-1996 рр./ було розширено експериментальну базу, формулювались теоретичні й методичні висновки, за допомогою рангової кореляції здійснювалась кількісна оцінка експертних даних. Перевірялась порівняльна ефективність запропонованої системи дослідно-експериментальної роботи в реальному навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів.

На цьому етапі, що був завершальним у процесі узагальнення результатів дослідження, одержані результати зводились у систему і оформлялись у вигляді методичних посібників, статей, рекомендацій. Завершувалось літературне оформлення дисертаційної роботи.

Наукова новизна полягає в розробці цілісної концепції розвитку інтернатних установ і закладів повного дня, а саме:

- на основі вивчення історичних, соціально-педагогічних перед-

умов і детермінуючих соціально-економічних факторів проаналізовано і розкрито причинно-наслідкові зв'язки, що визначають розвиток соціально-педагогічних функцій установ даного типу;

- шляхом аналізу соціально-економічних і педагогічних передумов розвитку цих установ на сучасному етапі визначено фактори їх якісного і кількісного зростання у перспективному вимірі;

- визначено навчально-виховні можливості установ даного типу і встановлено на цій основі раціональне співвідношення їх розвитку з урахуванням потреб у загальній середній і професійній освіті;

- конкретизовано соціально-педагогічні функції досліджуваних установ і перспективи їх розвитку в системі неперервної освіти з урахуванням потреб соціально-економічного розвитку держави;

- розроблено теоретичну модель школи-інтернату на основі виявлених перспективних тенденцій та їх екстраполяції; здійснено дослідно-експериментальну апробацію компонентів моделі з метою перевірки ступеня якості задоволення актуальних суспільних потреб, теоретичного прогнозування вираженості цього показника для оцінки перспективних потреб суспільства;

- виявлено традиції народної педагогіки і розроблено механізм їх застосування у навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів та в ході підготовки для цих закладів педагогічних кадрів.

Т е о р е т и ч н а з н а ч у щ і с т ь дослідження полягає у його спрямуванні на визначення підходів і витоків актуальних напрямів теорії та історії педагогічної науки і освіти: виявлено показники демократичного, гуманістичного характеру закладів суспільного виховання в Україні; в діахронному плані розкрито характер суспільного виховання як засобу втілення ідей особистості; визначено специфічні тенденції у забезпеченні поступального характеру розвитку установ інтернатного типу в залежності від соці-

ально-економічних умов; проаналізовано вплив структурно-утворюючого фактору на генезис пріоритетних тенденцій у процесі становлення і розвитку закладів інтернатного і напівінтернатного типу в Україні; конкретизації функцій моделі інтернатних і напівінтернатних закладів, згідно з якою модель може бути методом пізнання педагогічної дійсності, критерієм оцінки роботи педагогічного колективу в різні періоди навчального року.

В і р о г і д н і с т ь о д е р ж а н и х р е з у л ь т а т і в забезпечується теоретико-методологічними основами дослідження, застосуванням системи методів, що взаємодоповнюють один одного, адекватних його цілям і задачам, якісним і кількісним аналізом відповідного фонду факторів, одержаних у процесі дослідно-експериментальної роботи та впровадження розроблених автором рекомендацій.

О с о б и с т а у ч а с т ь п о ш у к у в а ч а в о д е р ж а н н і р e z y l ь т а т і в полягає:

- у багаторічному самостійному дослідженні навчально-виховних проблем в установах суспільного виховання, проведенні експериментальної роботи в школах-інтернатах, закладах повного дня, систематичному поданні методичної допомоги працівникам освіти, які брали участь у педагогічному експерименті;

- в узагальненні власного досвіду роботи на посадах вчителя, вихователя, директора школи повного дня, директора школи-інтернату, директора і ректора Київського міжрегіонального інституту удосконалення вчителів імені Бориса Грінченка;

- в організації редакційно-видавничої роботи і керівництва нею як упорядника, відповідального редактора навчальних і методичних посібників, методичних листів, збірників тез і матеріалів науково-практичних конференцій, серій буклетів з досвіду роботи, присвячених актуальним проблемам навчання і виховання учнів в інтер-

натних, напівінтернатних та інших закладах суспільного виховання.

Практичне значення полягає в тому, що дані матеріали можуть бути використані:

- по-перше, в системі професійної підготовки майбутніх учителів, в процесі розробки лекційних курсів і проведення семінарів, практичних занять у системі підвищення кваліфікації працівників освіти відповідних категорій, а також під час підготовки монографій, навчальних посібників, методичних рекомендацій з курсів теорії та історії педагогіки;

- по-друге, в процесі складання рекомендацій органам управління освітою щодо планування, упорядкування та розвитку мережі установ інтернатного типу відповідно до стану і перспективних потреб суспільства, демографічного прогнозу, забезпеченні цих установ відповідною навчально-методичною і матеріально-технічною базов під час розробки науковими і педагогічними колективами навчально-методичних комплексів для удосконалення навчально-виховного процесу досліджуваних установ.

А пробація результатів дослідження. Основні ідеї, положення і результати дослідження обговорювались і були схвалені на міжнародних конференціях у Москві /1982, 1984, 1986/, Кемерово /1987/. Зміст і методи дослідно-експериментальної роботи аналізувались на республіканських і регіональних науково-практичних конференціях і семінарах в Ужгороді /1984/, Одесі /1987/, Кіровограді /1988/, Києві /1989, 1990, 1992, 1994/, Полтаві /1989/, Харкові /1990/.

Результати проведених досліджень доповідались на виїзних об'єднаних засіданнях лабораторії виховної роботи в закладах інтернатного типу Інституту педагогіки АПН України, секціях Педагогічного товариства України /1988, 1989, 1990, 1991, 1992/.

З основними положеннями і рекомендаціями автор виступав перед

курсистами республіканських, обласних, міських курсів удосконалення фахової освіти і кваліфікації - учителями, вихователями, директорами шкіл-інтернатів, попечителями дитячих будинків сімейного типу.

На захист виносяться такі положення:

- історико-педагогічні передумови становлення і розвитку закладів інтернатного і напівінтернатного типу;

- кардинальне поліпшення навчально-виховного процесу в умовах відновлення природної парадигми національного виховання;

- організація виховного процесу на засадах гуманності, демократії, народності, послідовності, інтеграції виховних зусиль школи, сім'ї, громадськості;

- прогнозування розвитку установ інтернатного та напівінтернатного типу на період наблищеного тридцятиріччя.

Дисертація складається із вступу, чотирьох розділів, сімнадцяти параграфів, висновків, бібліографії.

СТРУКТУРА І ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У вступі обгрунтовано актуальність теми дослідження, визначено проблему, об'єкт, предмет, мету, завдання, теоретичні засоби і методи дослідження, його наукову новизну, теоретичну і практичну значущість, сформульовано положення, які виносяться на захист.

У першому розділі "Історичні і соціально-педагогічні передумови розвитку установ інтернатного і напівінтернатного типу в Україні" висвітлюється соціально-педагогічна система суспільного виховання як науково обгрунтована сукупність закономірностей, які включають в себе ідеї і положення, що діалектично розвиваються відповідно до потреб і запитів кожної конкретно-

історичної епохи.

На основі вивчення і аналізу архівних джерел автором виявлені основні передумови становлення шкіл-інтернатів, напівінтернатних закладів та соціально-педагогічні етапи їх розвитку в Україні.

У цьому процесі виділено чотири основних етапи: перший етап - дореволюційний період; другий етап - період визвольних змагань українського народу, подолання наслідків громадянської війни та економічної руйнації; третій етап - уніфікація навчання і виховання дітей та підлітків, введення загального обов'язкового початкового і семирічного навчання; четвертий етап - створення і розвиток установ інтернатного та напівінтернатного типу в період розбудови національної системи освіти в Україні.

Слід зазначити, що проблеми суспільного виховання молоді були предметом дослідження філософів і педагогів протягом усієї історії розвитку суспільства, починаючи з представників давньої Греції до соціалістів-утопістів.

На Україні перша школа для дівчат при монастирі святого Андрія у Києві була заснована княгинею Ганною з роду Мономахів у 1086 році. У ній дівчата навчалися грамоти, різного ремесла і співу.

Свідчення про суспільну опіку й навчання дітей-сиріт при церквах і монастирях підтверджуються описом, складеним у першій половині ХУІІ століття Павлом Алепським.

Цю українську педагогічну традицію у першій половині ХУІІІ століття реалізував у створенні першої в Росії школи для дітей-сиріт і бідних дітей різних станів при замському архієрейському домі Феофан Прокопович.

Спираючись на вчення французьких матеріалістів і європейських просвітників, у Росії теоретичні основи суспільного виховання розробив І.І.Бецькой, який надавав вихованню великого значення, вба-

чаючи у ньому корінь всякого добра і зла. Головною метою виховання він вважав підготовку дітей до життя, наданням їм основ освіти, навчання сільськогосподарської та ремісничої праці.

Як бачимо, у дореволюційний період у Російській імперії були створені навчальні заклади, досвід яких необхідно враховувати при розв'язанні завдань суспільного виховання.

Так, праобразом школи-інтернату стала організована С.Т.Шацьким у 1911 році в м.Обочинську Калузької губернії дитяча трудова школа-колонія "Бадьоре життя", в якій видатний педагог вирішив на практиці домогтися розв'язання проблем трудового, фізичного і естетичного виховання дітей. Найголовніше завдання педагогічного колективу полягало в тому, щоб встановити зв'язок навчання з усіма формами діяльності учнів, насамперед із суспільно корисною працею та культурно-освітньою роботою серед населення навколишніх сіл.

Протягом 1917-1920 років нинішнього століття в Україні відбулись глибокі соціальні зміни, які позначились на всіх ланках системи народної освіти.

Перший міністр освіти України /спочатку - Генеральний Секретар Освіти уряду Центральної Ради/ Іван Стешенко визначив найголовніші підвалини освіти українського народу, серед яких - систему взаємин школи, суспільства і держави: "Громадянами вільної Української республіки не можна правити згори, категоричними веліннями; так само й нова школа повинна правитися самою громадою, в інтересах якої вона виховує майбутніх громадян"^I.

Ця ідея розкриває сутність взаємозалежностей у поглядах на суспільне виховання визначних українських педагогів початку і першої половини ХХ століття - Б.Грінченка, С.Русової, Г.Шерстюка, С.Черкасенка, Ю.Сірого, С.Сірополка, Я.Чепіги /Зеленевича/, Т.Лубенця /Норця/, І.Огієнка та багатьох інших педагогів і методистів.

У період 1917-1919 років розпочинається реорганізація шкільної справи, що включала в себе створення інтернатних закладів. Так, резолюція II-го Всеукраїнського Учительського з'їзду в Києві передбачала: "Необхідність захистити дітей від руйнуючого впливу зрусіфікованих великих міст потребує:

- а/ організації інтернатів для дітей селян;
- б/ організації з учнів середніх шкіл гуртків самоосвіти, клубів, січей, кас товариської взаємної допомоги і т.п."^{1/}

Виконання цієї резолюції забезпечувало Генеральне Секретарство освіти, яке очолював І.Стешенко.

У складі Секретарства завідувачою відділом дошкільної і позашкільної освіти працювала Софія Русова. Створюючи ідейні підвалини і принципи майбутньої української школи, вона вивчає процес виникнення німецьких, англійських, французьких і бельгійських "нових шкіл". За висновком дослідниці, зробленим на основі ґрунтовного теоретичного аналізу західноєвропейської педагогічної думки того періоду, у відповідь на вимоги суспільств, у яких існує школа, вона неминуче стає національною.^{2/}

Виконана С.Русовою конкретизація суспільних функцій школи нового типу полягає у визначенні таких напрямків їх здійснення:

- подолання несприйняття цієї школи, як і всього нового, тодішнім суспільством;
- забезпечення здорових умов життя вихованців шляхом розташування закладу у замиській зоні;
- створення і практичне випробування у закладах цього типу теоретичних і методичних основ нової української школи, зокрема принципів та способів її діяльності.

^{1/} Більня Українська Школа. - 1917. - № I. - С.34.

^{2/} Русова С. Ідейні підвалини школи // Барви творчості. - К.: Фондація ім. О.Ольжича, 1995. - С.34.

Таким типом нової української школи, на думку С.Русової, має бути школа-інтернат. "Як і все нове, - відзначає вона, - така українська школа викличе багато суперечок, незгоди й т.ін. Виростаючи серед несприятливих задля усякої національної роботи обставин, вона на перші часи матиме мало допомоги в суспільстві. От через що бажано, щоб вона, як і багато європейських нових шкіл, виростала не в місті, а в здоровому степовому повітрі, щоб це був інтернат, коло якого згуртувалися б справді ідейні педагоги, що присвятили цьому ділу своє життя, віддали йому найкращі скарби своєї душі. І тоді так, випробувавши найкращі сучасні методи, вони справді виробили б сталі, корисні, поступові принципи й засоби нової української школи, майбутньої школи!"^{1/}

Теорія та практика суспільного виховання і освіти, яку розробляв та здійснював сучасник С.Русової, продовжувач її методологічних засад, міністр освіти УНР в уряді Директорії Іван Огієнко, ґрунтувалась на таких концептуальних положеннях:

- Державна українська школа повинна бути єдиною щодо доступності і наступності в навчанні.
- Головна мета школи - виховання патріотів, гідних громадян України.
- Активна українізація навчального процесу всіх типів навчально-виховних закладів, виховання національно свідомих кадрів учительства.

Тому вже в лютому 1919 року під керівництвом міністра освіти І.Огієнка було підготовлено законопроект про прийняття на державне утримання 29 громадських українських шкіл, що складало 58% всіх українських середніх закладів. Розуміння І.Огієнком суспільної ролі школи зумовило встановлення очолюваним ним міністерством освіти

^{1/} Русова С. Ідейні підвалини школи // Барви творчості. - К.: Фондація ім. О.Ольжича, 1995. - С.35.

за погодженням з урядом Директорії суми кредитів на господарські та оперативні витрати навчально-виховних закладів усіх типів.

Розвиваючи прогресивні погляди на сутність процесу демократизації школи, І.Огієнко не тільки дав цілісне трактування гуманності як найголовнішої засади виховання нації, але й розкрив структуру та зміст формування високоосвіченого громадянина, патріота своєї Вітчизни, людини жертовної і відданої справі досягнення щастя для інших, для власного народу, яка, поважаючи насамперед культуру власної нації, здатна шанувати гідність інших народів. У цей період розпочинається створення мережі будинків для безпритульних дітей, дитячих містечок, колоній, клубів в Одесі, Полтаві, Донецьку, Києві та інших містах. Велика увага приділялася на той час розробці принципових положень суспільного виховання, на основі яких створювалися проекти різних типів дитячих закладів.

У 20-х роках, керуючись постановою Раднаркому України від 1 липня 1919 року, Народний Комісаріат освіти починає розробляти нові принципові положення суспільного виховання дітей з дня їх народження до повноліття.

Наркомос України вважав, що дитячі заклади різних типів треба створювати на основі єдиних принципів, бо всі вони покликані виконувати одне й те ж завдання - формувати нову людину. Школа має бути школою життя. Отже, вона повинна мати те, що є в навколишньому житті: клуби, майстерні, бібліотеки, їдальні. Створення умов для перебування учнів у школах протягом цілого дня сприяло вивільненню жінки-матері для праці на підприємстві. У 20-х роках навчальні заклади, в яких учні навчалися і виховувалися протягом дня, дістали назву денних дитячих будинків.

Проте скрутне економічне становище того періоду не давало змоги забезпечити прийом усіх дітей у виховні заклади закритого

типу. Тому Наркомос України розробив рекомендації розвитку інших форм впливу на дітей, однією з яких був продовжений шкільний день. Водночас Наркомос України настійно пропонував організувати дитячі трудові комуни. У квітні 1919 року на засіданні відділу соціального виховання була заслухана спеціальна доповідь про створення в республіці таких комун.

Це спонукало місцеві органи влади до розв'язання проблеми виховання, догляду і життя дітей, сприяло розгортанню мережі шкільних клубів, шкіл-комун і дитячих колоній. З метою організації в республіці дитячих колоній і клубів, підготовки кваліфікованих кадрів для них, надання цим закладам інструктивно-методичної і матеріальної допомоги при відділі соціального виховання Наркомосу України був утворений підвідділ шкільних трудових колоній і дитячих клубів.

Народний комісаріат освіти спеціальною постановою, прийнятою в червні 1920 року, зобов'язав губвідділи народної освіти терміново відкрити в усіх містах і великих промислових центрах денні дитячі будинки для дітей, що залишаються дома без догляду.

З перших днів організації дитячих будинків головна увага приділялась виховній роботі з дітьми. У постанові Народного Комісаріату освіти від 16 червня 1920 року було записано:

1. "Дитячі будинки є закладами, в яких здійснюються основні завдання соціального виховання в галузі втілення в життя трудових принципів, що готують вільних творців майбутнього життя.

2. Дитячі будинки як трудові комуни обслуговуються спільними силами дітей і керівників.

3. У дитячих будинках здійснюється виховання дітей віком від 4 до 18 років".^{1/}

У травні 1921 року Центральна рада для захисту дітей розробила
1/ ЦДАВО України, спр.955, арк.19.

ла план організації і побудови зразкового дитячого будинку.

Стійка тенденція до стрімкого зростання як контингенту дітей, так і кількості установ для їх утримання подана в таблиці I./Див. с.21/.

Існували також інші типи закладів, у яких здійснювалось навчання і виховання дітей.

За народногосподарським планом на Україні передбачалося також створити мережу дитячих селищ і містечок на 200, 300, 500, 1000 місць залежно від наявних умов.

У цей час створювались також дитячі клуби, в яких учителі велику увагу приділяли практичному здійсненню основних засад суспільного виховання, хоч систематичне навчання тут не було організоване. Дитячі клуби прагнули збирати дітей, які більшу частину дня були залишені на самих себе та могли потрапити під розтлінний вплив вулиці, захистити їх від морального каліцтва, ввести у сферу знань, занять та інтересів за віком.

Як бачимо, з одного боку, суспільне виховання в республіці розвивалося в безпосередньому взаємозв'язку із становленням економіки, сприяло задоволенню її потреб, зокрема, постачало професійно зорієнтовані робітничі кадри для індустрії, з іншого, - саме господарські, економічні за своєю сутністю труднощі ставали серйозною перешкодою на шляху організації закладів суспільного виховання. А для перетворення загальноосвітніх шкіл у дитячі будинки, яке здійснював Наркомос України, потрібні були великі кошти.

У 1924 році Наркомос України змушений був визнати, що його плани суспільного виховання дітей у розвитку мережі дитячих будинків необґрунтовані, а послаблення родинного виховання зумовлене, як зазначалось, тимчасовими економічними труднощами. Стало зрозуміло, що здійснити найближчим часом повне обов'язкове виховання дітей через розширену мережу дитячих будинків неможливо.

Відомості про загальну кількість дитячих закладів, вихованців та персоналу за станом на I грудня 1921 р.

Типи закладів	Назви закладів	!Кількість !закладів	!Кількість ! дітей	! Кількість !персоналу	!Кількість !техперсоналу
Інтернати	Постійні дитбудинки	1512	85724	9922	4132
	Розподільники дитбудинків	89	5665	609	249
	Дитбудинки для дітей, які мають різні вади розвитку	53	1761	307	43
Напівінтернати	Денні дитбудинки	312	13955	1187	469
	Дитсадки	623	35392	2468	657
Школи	Трудові школи-клуби	20524	1787065	70901	172712
	Підготовчі школи	2077	64945	4028	2511
Позашкільні заклади	Майданчики	246	10066	636	337
	Колонії	24	650	60	26
Заклади обслуговування	Відкриті дитячі ідальні	59	12420	172	222
	Харчувальні пункти	6	1100	25	23
ВСЬОГО:		25525	2018743	90315	181381

Відмовившись від таких закладів суспільного виховання, як дитячі будинки-інтернати і денні дитячі будинки, Наркомос України залишив тільки звичайну масову загальноосвітню школу. Таке рішення стимулювало зростання відповідальності сім'ї за результати виховання дітей, збільшуючи навантаження на жінок-матерів.

У зв'язку з цим знову постає питання про посилення ролі суспільного виховання. А.С.Макаренко порушує проблему створення шкіл з інтернатами для дітей, які навіть мають батьків. Потреба в таких закладах мотивується великими змінами, що сталися за період радянської влади, насамперед активним залученням жінок до участі в індустріальному виробництві та суспільно-політичних процесах того часу.

Наркомос України, керуючись рішенням загальносоюзного уряду про школу, в своїй діяльності в основному використовує досвід Російської Федерації. Так, у 30-40-і роки велика увага приділялася насамперед розвитку мережі масових загальноосвітніх шкіл. Тому із закладів суспільного виховання на Україні залишилась незначна кількість дитячих будинків: у 1940 р. їх було 392 з контингентом дітей 60,1 тис. чоловік.

У післявоєнні роки в Москві і Ленінграді були створені перші групи продовженого дня. У 1955 році постанову про організацію і роботу груп продовженого дня прийняла Рада Міністрів РРФСР. Досвід у цій справі запозичували інші республіки, що входили до складу Союзу РСР.

У червні 1956 року Центральний комітет Компартії України і Рада Міністрів УРСР, виконуючи постанову XX з'їзду КПРС про організацію шкіл-інтернатів, зобов'язують Міністерство освіти УРСР і виконкоми обласних та Київської і Севастопольської міських Рад депутатів трудящих відкрити з 1 вересня 1956 року 50 шкіл-інтернатів.

Ідея створення загальноосвітніх шкіл-інтернатів впроваджува-

лась на державному рівні.

Процес активного створення шкіл-інтернатів тривав менш ніж десятиліття. Проте і на початку 60-х років продовжувалося створення таких закладів. Так, у 1963 році при Київському університеті ім. Т.Г.Шевченка у передмісті Києва - Феофанії була відкрита перша школа-інтернат фізико-математичного профілю. Для навчально-методичного забезпечення її діяльності були залучені значні наукові сили республіки /НДІ педагогіки, Київського національного університету ім. Т.Г.Шевченка, Інституту кібернетики АН УРСР/.

Про розвиток мережі шкіл-інтернатів цього періоду свідчать такі дані:

Склад вихованців шкіл-інтернатів Української РСР	1956 рік		1966 рік	
	Кількість вихованців /тис. /чол.	% до загальної кількості вихованців	Кількість вихованців /тис. /чол.	% до загальної кількості вихованців
Усього вихованців	212,5	100	210,6	100
В тому числі:				
- діти-сироти	20,2	9,5	20,3	9,7
- діти, що мають тільки матір або батька	101,9	48	101,5	48,2
- діти, що мають батьків	90,4	42,5	88,8	42,1

Як видно з наведеного порівняння контингенту вихованців шкіл-інтернатів, зростання їх кількості через десять років припинилося і навіть зменшилося. Змінився і склад вихованців: замість дітей, які в майбутньому мали посилити інтелектуальний потенціал країни, зросла кількість вихованців, які залишилися без батьків і тому потребували соціальної опіки. Школи-інтернати за своєю соціальною функцією дедалі більше переорієнтовувались на вирішення проблем

суспільно-педагогічного захисту дітей і підлітків, які не мали належних умов виховання, а подекуди й життя в сім'ї.

Наприкінці 60-х років - на початку 70-х років розпочався процес профілювання шкіл-інтернатів відповідно до потреб різних категорій хворих дітей і підлітків. Протягом 70-80-х років склалась цілісна мережа лікувально-педагогічної, соціальної підтримки і відновлення здоров'я дітей з психосоматичними захворюваннями в санаторних загальноосвітніх школах-інтернатах та ін. Ці профільні заклади забезпечували можливості для оволодіння учнями соціально необхідним освітнім мінімумом у процесі лікування, формували здоровий спосіб життя дітей, основи особистої гігієни, давали знання про психічну сферу та особливості власного організму дітей і підлітків, сприяли оволодінню учнями основними засобами збереження здоров'я, вияву їх інтересів, схильностей, захоплень, здібностей і таланту як основи соціальної адаптації та самовизначення особистості.

Масове відселення людей із зони, що постраждала внаслідок аварії на Чорнобильській АЕС у 1986 році, зумовило необхідність створення на базі санаторіїв, окремих шкіл повного дня і шкіл-інтернатів реабілітаційних центрів для дітей і підлітків, в яких у режимі дня здійснюється контроль за станом здоров'я, ходом оздоровлення вихованців, проводяться необхідні охоронно-відновлювальні, лікувальні і педагогічні заходи.

Всього в Україні нині діє 699 шкіл-інтернатів, у тому числі 341 загальноосвітня, 489 - для дітей з фізичними вадами, 69 санаторних шкіл-інтернатів. Всього 26 типів шкіл-інтернатів.

З метою захисту інтересів дітей-сиріт і дітей, які не мають належного батьківського піклування, відкрито 69 будинків сімейного типу, умови в яких максимально наближені до домашніх. Диференціація типів інтернатних закладів відповідно до тих соціально-пе-

дагогічних функцій, які вони виконують, створила реальні передумови для виникнення і діяльності державної соціальної служби /служби соціального патронажу/. Найголовнішою з цих функцій є опіка, захист прав і забезпечення належних умов життя, навчання і виховання дітей-сиріт. Так, аналіз зовнішнього складу вихованців шкіл-інтернатів показує: 57,7% - це діти-сироти або діти, які мають тільки одного з батьків /напівсироти, діти одиноких матерів/. В окремих регіонах і областях України цей процент ще вищий. Так, у школах-інтернатах Івано-Франківської області кількість дітей-сиріт і дітей, що мають одного з батьків, досягає 70%, у школах-інтернатах Київської області - 62,2%, Луганської - 61,5%, Житомирської і Харківської - по 60,8%.

Процес диференціації інтернатних закладів, зокрема виникнення і зростання кількості дитячих будинків сімейного типу, розкриває діалектику розвитку установ суспільного виховання.

Найголовніші соціально-педагогічні функції цих закладів становлять діяду - формування інтелектуального потенціалу для оновлення суспільства з метою просування його на вищий щабель розвитку та збереження і збагачення його гуманістичних засад, що визначають здатність цивілізації до власного відтворення, розвитку і життя.

У розділі на науковій основі розкриваються організаційно-педагогічні основи режиму школи-інтернату. Розроблено і апробовано понад 26 варіантів режимів роботи шкіл-інтернатів для всіх типів.

В умовах шкіл-інтернатів важливе місце належить адаптації дітей до умов цих закладів. Визначальним в адаптації новачка є багате за змістом і різноманітне за формами спілкування з ровесниками в позаурочний час, причому в діяльності воно є найбільш активним. Орієнтовно формами спілкування учнів є три: інтимно-особиста, стихійно-групова та соціально-орієнтована. Як показали дослідження, найбільш поширеною формою спілкування дітей є стихійно-групова, вона

склалась у 56% учнів. На другому місці - інтимно-особисте спілкування, що склалось у 31% учнів, а соціально-орієнтоване - лише у 13%.

У другому розділі "Педагогічні умови формування соціальної активності і відповідальності вихованців шкіл-інтернатів" розкрито об'єктивні та суб'єктивні фактори формування соціальної відповідальності вихованців, обґрунтовано показники та критерії її сформованості. У дослідженні ми виходили з того, що соціальна відповідальність, як і вихованість людини в цілому, є не просто похідна від економіки та політики, від соціальних умов, а результат, зумовлений організацією виховного процесу та самовиховання. В процесі формування соціальної вихованості і відповідальності були встановлені і деякі суперечності, а саме: соціально-педагогічні; власне педагогічні; психологічні або особистісні.

В умовах інтернатних і напівінтернатних закладів важливе місце відводиться функції учнівського самоврядування як фактору формування соціальної відповідальності.

В попередні десятиліття, особливо протягом 30-40-х, 50-80-х років нинішнього століття, учнівське самоуправління зводилось до способу підсилення командних функцій адміністрації школи-інтернату, для чого використовувалась незначна група учнів, придатна за своїми моральними і організаційно-вольовими рисами до здійснення цієї роботи. Повна залежність цих учнів від суб'єктивних настанов адміністрації і вчителів школи-інтернату призвела до появи істотних неточностей у визначенні самого поняття "учнівське самоуправління" і, як наслідок, дискредитації ідеї, позначеної цим терміном.

Перша половина 90-х років позначена стрімкими процесами демократизації суспільного життя, бурхливого розвитку народного самоуправління. Суспільно-політичні зміни в суспільному житті значною мірою знайшли своє втілення в організації діяльності шкіл-інтернатів.

Це, зокрема, поширення практики виборності керівників інтернатних установ, значне розширення прав і сфери відповідальності шкільних та педагогічних рад. Шкільне управління стало повніше поєднувати в собі демократичність із централізацією владних функцій, виборність і єдиноначальність, колективну підготовку і прийняття рішень з особистою відповідальністю за їх реалізацію, добровільність і обов'язковість, переконання і спонукання, права і обов'язки, свободу і відповідальність.

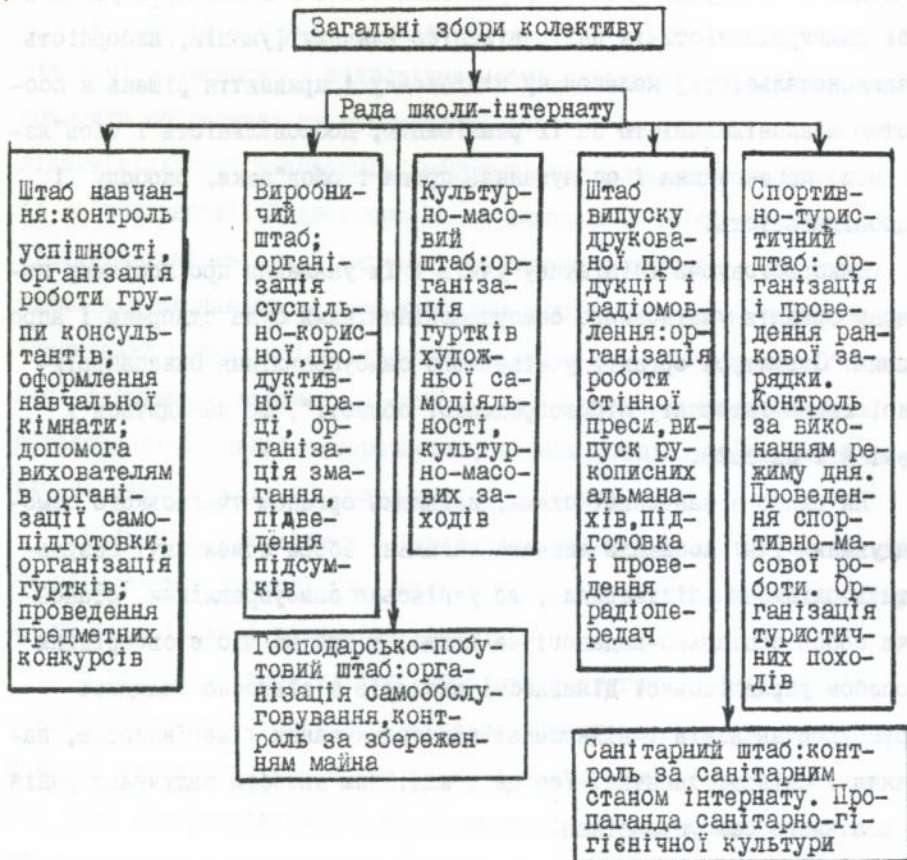
Використовуючи ініціативу учнів і їх уявлення про доцільну побудову органів учнівського самоуправління, нами була створена і апробована "Структура органів учнівського самоуправління Олександрійської школи-інтернату Кіровоградської області", що наводиться у схемі № I на с.28.

Як видно з наведеної схеми, найвищим органом учнівського самоврядування учні побажали визнати загальні збори колективу. Результати дослідження підтвердили, що учнівське самоуправління, становлячи собою соціально-педагогічне явище, у той же час є своєрідним способом управлінської діяльності школярів з відносно складною структурою зв'язків і відношень: підпорядкування і керівництва, навчання і співробітництва. Усе це є надійним засобом залучення учнів до реального самоуправління.

Сучасна цивілізація поряд із значним поступом у русі до індивідуальної свободи людини все більше стикається із поширенням людської залежності від шкідливих індивідуальних звичок - ніотиновою, алкогольною, наркотичною несвободою особистості.

Особливо тривожним є той факт, що в наркотичну залежність потрапляє все більше підлітків. За даними досліджень, у багатьох школах-інтернатах уже серед п'ятикласників схильність до куріння спостерігається у 21% учнів, до вживання алкоголю - у 17,8%. Чим доросліші учні, тим вищі ці показники. Випускники в анонімній анкеті

Структура органів учнівського самоуправління
Олександрійської школи-інтернату

вказали, що 579 з них курять, 56% вживають алкогольні напої, 85,7% - пиво. З кожним роком зростає наркоманія. Якщо в 1992 р. порівняно з попереднім роком відзначався ріст кількості наркоманів на 12%, то в 1995 р. цей приріст становив близько 25%. Серед неповнолітніх в 1992 р. наркоманія становила 28%, а в 1995 році уже 42%. У школах-інтернатах для дітей-сиріт і дітей, які залишилися без піклування батьків, ці показники ще вищі. Непокоїть і те,

що зростає кількість правопорушень, вчинених дівчатами. З кожним роком зростає кількість правопорушень, вчинених неповнолітніми.

Використовуючи досвід роботи шкіл-інтернатів країн СНД, шкіл-інтернатів України, ми змогли виділити декілька груп засобів і методів розв'язання цих проблем, а саме: засоби загального удосконалення навчально-виховного процесу; засоби, орієнтовані на педагогічно занедбаних учнів; засоби, що забезпечують педагогічно доцільні взаємини вчителя, вихователя та педагогічно занедбаного учня; методику позитивного стимулювання; методику зниження навантаження та диференціації вимог; методику, що сприяє формуванню позитивних взаємин у системі учень-вчитель, вихователь-батьки, або ті, хто їх заміняє.

Белике значення, як показало дослідження, має просвітницька робота.

Досвід показує, що належна роз'яснювальна робота, максимально ущільнений режим дня, різноманітна й змістовна позаурочна діяльність учнів відіграє позитивну роль у подоланні й попередженні шкідливих звичок в учнів.

Т р е т і й розділ "Соціально-педагогічні функції інтернатних і напівінтернатних установ та реалізація їх у навчально-виховному процесі" присвячений обґрунтуванню змісту форм і методів соціально-педагогічних функцій закладів інтернатного та напівінтернатного типу. Однією з педагогічних функцій школи-інтернату є функція комунікативності. Специфіка цієї функції пов'язана зі складом вихованців, значна частина яких є "важкими" підлітками через педагогічну запущеність, стан психосоматичного здоров'я, що позначається на системі навчальної діяльності, праці, відпочинку, загалом їх життя.

Завдання школи-інтернату, крім навчання, полягає у заповненні прогалин у знаннях, корекції вад попереднього етапу навчання, не-

доліків сімейного і шкільного виховання.

Освітня функція включає в себе такі складові: інформаційний, розвиваючий, конструктивний, комунікативний, творчий, гігієнічний, привчаючий, мотиваційний, мобілізаційний, дисциплінуючий компоненти. Це дає змогу здійснити якісне організаційно-педагогічне забезпечення інтелектуальної, духовної і фізичної праці дітей та їх повноцінного дозвілля і відпочинку.

Суть морально вихованої особистості становлять не тільки засвоєні нею знання, ідеї, досвід поведінки, а й сукупність вироблених цією особистістю відношень до навколишньої дійсності. Тому в процесі морального виховання ми маємо на увазі об'єктивні стосунки, в які включаються учні в різноманітних видах діяльності і спілкування, а також особистісні стосунки, що виробляються самими вихованцями.

В умовах шкіл-інтернатів процес морального виховання складається з двох елементів, які взаємодіють /педагогічні впливи і розвиток особистості/. Умовно його можна розділити на три частини: на основну /виховання/ і дві супровідні /перевиховання і самовиховання/.

Залучення учнів до суспільно корисної і продуктивної праці - провідна функція. До найбільш суттєвих тенденцій, що визначають зміст соціально-педагогічних функцій і реалізуються в навчально-виховному процесі шкіл-інтернатів, належать: збільшення часу, об'єму і результативності трудового виховання, профорієнтації, продуктивної праці учнів.

Відповідно до вимог соціального замовлення ця функція змінює свою цільову сутність: школа-інтернат не тільки залучає учнів до трудової діяльності, але й несе відповідальність за організацію праці, забезпечує формування ставлення дітей до праці як однієї

з найвищих цінностей суспільства.

Використовуючи психолого-педагогічні характеристики учнів, складені на основі тривалих спостережень, бесід, анкет, було виявлено кілька мотивів участі учнів у суспільно корисній і продуктивній праці.

Перша група - раціонально обґрунтовані мотиви участі в певного виду діяльності; діяльність за звичкою, виробленою у зв'язку з усвідомленням необхідності виконувати суспільно корисну і продуктивну працю.

Друга група - емоційно позитивні мотиви: робота, зумовлена усвідомленням спільних інтересів або небажанням втратити набутий у групі авторитет.

Третя група - емоційно негативні мотиви: діяльність, що зумовлена страхом перед негативним ставленням референтної групи за відмову від дій.

Четверта група - неусвідомлені мотиви: формальний або випадковий збіг /відповідність/ дій особистості з діями колективу або групи без будь-якого внутрішнього переконання, стимулу.

П'ята група - егоїстичні мотиви: протиставлення своїх інтересів інтересам колективу або групи.

Узагальнення матеріалів численних досліджень свідчать про те, що стан здоров'я дітей залежить від біологічних /спадкових, пренатальних, неонатальних, постнатальних/ та соціальних /умови життя, зокрема харчування, побуту, дотримання соціально-гігієнічних норм тощо/ факторів. Вихованці шкіл-інтернатів /особливо діти-сироти та діти, що залишилися без піклування батьків/, мають спадковість, здебільшого обтяжену несприятливими чинниками. Як правило, й мікросоціальні умови їхнього життя стримують належний психіфізичний розвиток. Тому переважна більшість обстежених дітей,

що прибувають до шкіл-інтернатів, виявляють схильність до психоневрологічних розладів, психічну і фізичну ослабленість, відсутність природного загартування, а тому часто хворіють.

У зв'язку з цим важливою соціально-педагогічною функцією інтернатних закладів є створення оптимальних педагогічних умов для гармонійного психофізичного розвитку вихованців цих установ.

З цієї метою нами був розроблений і апробований комплекс санітарно-гігієнічних, медичних, загальнооздоровчих, профілактичних, загартовувальних, фізкультурних і спортивних заходів.

Успіхи шкіл-інтернатів в справі фізичного виховання учнів і збереження їх здоров'я залежать від впровадження науково обгрунтованої системи фізичного розвитку й оздоровлення, яка полягає у здійсненні таких напрямків діяльності:

- створення всіх умов для всебічного застосування фізичних вправ, що зміцнюють і загартовують організм, враховуючи індивідуальні і вікові особливості учнів;

- забезпечення наступності у навчально-виховній роботі з фізичного виховання, враховуючи особливості розвитку організму дітей;

- систематичне прищеплення учням навичок особистої і громадської гігієни, необхідних у повсякденному житті, навчанні і праці;

- удосконалення методики проведення уроків і позакласних заходів з фізичної культури; усі спортивно-масові заходи з фізичної культури повинні забезпечувати загальний комплексний розвиток учнів, сприяти формуванню таких якостей, як воля, спритність, швидкість, сила, акуратність, колективізм і дисциплінованість;

- розвиток індивідуальних здібностей дітей, підготовка учнів-інструкторів для організації спортивно-масової роботи в класах, групах;

- систематична організація спортивних свят і показових виступів для популяризації серед учнів різних видів спорту;
- заохочення і широка популяризація серед громадськості спортивних досягнень учнів;
- удосконалення професійної підготовки вчителів фізкультури, встановлення взаємозв'язку фізичного виховання з моральним, естетичним і трудовим.

У ч е т в е р т о м у розділі "Оптимальні умови і перспективи розвитку закладів суспільного виховання" викладено основний зміст, обґрунтовані принципи розвитку закладів такого типу.

Дослідження соціально-педагогічних функцій і перспектив їх розвитку стало важливим етапом, що забезпечив конструювання закономірностей розвитку найбільш загальних характеристик школи-інтернату і їх прогностичну реконструкцію, важливу для розробки перспектив майбутнього.

На основі вивчення і узагальнення досвіду роботи шкіл-інтернатів, напівінтернатних установ, аналізу результатів експериментального дослідження, теоретичних праць, архівних документів, досвіду зарубіжних джерел, сучасного стану і виявлення протиріч у діяльності досліджуваних установ виділено тенденції динаміки життєдіяльності цих закладів у галузі розвитку взаємодії з навколишнім середовищем і підвищення ефективності навчання і виховання дітей.

Виявлення прогностичних тенденцій і їх екстраполяція дозволили автору розробити прогностично-теоретичну модель школи-інтернату, напівінтернатної установи.

Наявність інтернатних закладів дає можливість залучити до школи дітей, які через різні обставини не можуть навчатися у звичайній школі /відсутність батьків, несприятливі умови життя в

сім"ї тощо/.

Незважаючи на те, що діагностичний підхід до здійснення виховного процесу набуває все більшого значення, загальнопедагогічна підготовка сьогодні, як показало дослідження, ще недостатньо враховує цю тенденцію. Значно більше уваги, як і раніше, приділяється оволодінню змістовою стороною виховного процесу і невикористано мало - його організаційною. Очевидно, тому при опитуванні вихователів ми одержали такі результати: більшість опитаних /64%/ вважають вузівську підготовку до управління виховним процесом недостатньою.

Аналіз відповідей такий:

- багато відчують значні труднощі в роботі з учнівським колективом /55,3%/ , у визначенні цілей і завдань позаурочної виховної діяльності /49,4%/ , в плануванні позаурочної виховної роботи /49,5%/ , у виборі ефективних методів впливу на окремого учня /50,8%/;

- правильне розуміння цілей і завдань, знання змісту, форм і методів здійснення позаурочної виховної роботи: повне - 27,3%; середнє - 57%; неповне - 53,2%;

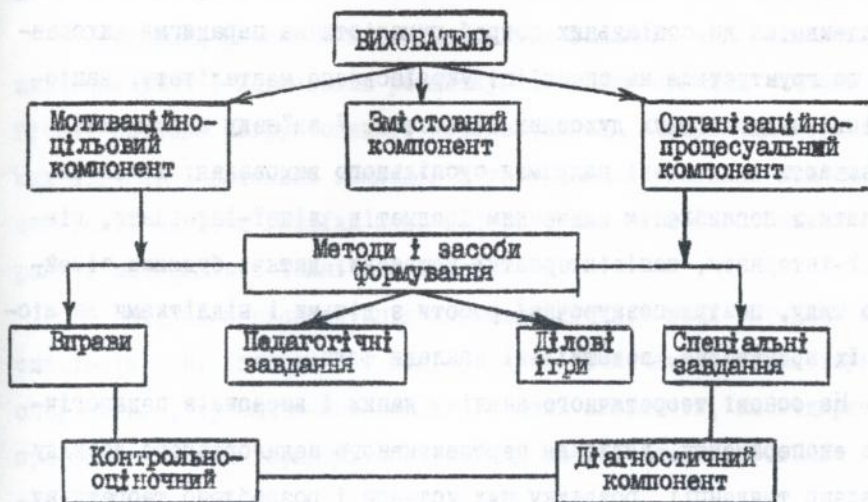
- знання посібників та іншої методичної літератури з питань організації позаурочної виховної роботи: назвали від 1 до 4 посібників;

- знання форм і методів вивчення вихованості учнів, використання майбутніми учителями в практичній діяльності найбільш відомих форм і прийомів діагностики виховного процесу - від 3 до 4 відсотків.

З урахуванням одержаних результатів і теоретичного вивчення проблеми нами було сформульоване дослідницьке завдання - визначення оптимальних шляхів і засобів підготовки вихователя до ви-

вчення виховної роботи в школі.

М О Д Е Л Ь
системи формування оціночно-діагностичних
умінь у вихователів

На основі проведеного дослідження нами було виділено провідні мотиви участі педагогів в управлінні навчально-виховним процесом, а саме:

- соціально-громадська активність, яка проявляється в усвідомленні своїх трудових зусиль, їх громадянськості;
- соціогенні /породжені соціальними потребами, які пов'язані з визнанням гідності особистості/;
- матеріальні - пов'язані з забезпеченням певних матеріальних благ.

У висновках узагальнюється характеристика проведеного дослідження та формулюються такі підсумкові положення:

1. В умовах формування в Україні нових соціально-економічних відносин, переходу від авторитарного до гуманного демократичного суспільства змінюється зміст освіти і виховання, створюється адекватна до соціальних потреб гуманістична парадигма виховання, що ґрунтується на специфіці українського менталітету, національних педагогічних духовних цінностях. У зв'язку з цим нині розвиваються численні напрямки суспільного виховання: школи-інтернати з поглибленим вивченням предметів, ліцеї-інтернати, гімназії-інтернати, напівінтернатні установи, дитячі будинки сімейного типу, центри позаурочної роботи з дітьми і підлітками за місцем їх проживання, позашкільні заклади тощо.

На основі теоретичного аналізу даних і висновків педагогічного експерименту, вивчення перспективного педагогічного досвіду виявлено тенденції розвитку цих установ і розроблено теоретичну модель прогностичного характеру, яка дає основні орієнтири і напрямки для визначення перспектив розвитку даного типу установ. Здійснено перевірку, апробацію елементів прогностичної моделі, що показала її обґрунтованість, реальне практичне значення і ефективність.

2. Дослідження підтвердило гіпотетично висловлене на початку вивчення проблеми положення про те, що перебудова діяльності досліджуваних закладів можлива при обґрунтуванні специфіки здійснення їх соціально-педагогічних функцій у різноманітних регіональних умовах з урахуванням їх взаємодії з соціальним середовищем і творчим використанням перспективних народних традицій виховання у навчально-виховному процесі.

Нагромаджений досвід роботи шкіл-інтернатів, напівінтернатних закладів показав, що створення їх у різноманітних регіонах України відбувалося без урахування перспективних демографічних факторів, віддаленості від населених пунктів, економічних і родинно-побутових умов.

Подальший розвиток шкіл-інтернатів залежить від ретельного вивчення умов і перспектив розвитку населених пунктів кожного регіону, науково обгрунтованого перспективного планування мережі таких навчально-виховних закладів з урахуванням реальних можливостей освітньої системи України щодо забезпечення їх педагогічними кадрами і матеріально-технічною базою.

Необхідна переорієнтація загальноосвітніх шкіл-інтернатів на спеціалізовану, поглиблену підготовку з технічного, гуманітарного, спортивного, художньо-естетичного, інших напрямків, на відкриття при цих школах-інтернатах спеціальних класів для обдарованих дітей.

Провідним напрямом у діяльності різних типів загальноосвітніх шкіл-інтернатів став пошук ефективності навчання, виховання обдарованої особистості, здатної самостійно діяти і приймати рішення у динамічних, нестандартних ситуаціях.

3. Проведене педагогічне дослідження, що ґрунтувалося на вивченні статистичних даних, досвіду економічно розвинених країн світу /Великобританії, США/ підтвердило, що для умов України оптимальна кількісна характеристика мережі шкіл-інтернатів усіх типів відповідає співвідношенню: одна школа-інтернат із середнім контингентом учнів 300-350 чоловік повинна створюватися на кожні 200 тисяч населення.

4. Обґрунтовуючи основне призначення школи-інтернату в суспільстві, слід відзначити провідну соціально-педагогічну функцію

корекції, здійснення якої установами даного типу сприяє розв'язанню проблеми запобігання девіантної і делінквентної поведінки дітей та підлітків. Такий підхід створює умови для зменшення праворушень неповнолітніх. Цей важливий соціально-педагогічний і правовий аспект діяльності інтернатних закладів заслуговує на всебічну увагу.

Результати проведеного дослідження включають критерії соціально-педагогічного, економічного діапазону, виховних можливостей досліджуваних установ, включення у виховну діяльність батьків, громадськості, виробничих колективів, впровадження національних традицій у систему виховної роботи, формування особистісних якостей громадянина, якому притаманні соціальна активність, гуманістична спрямованість особистості, а також створення базової ланки єдиної системи неперервної освіти і виховання, перетворення її в педагогічно керований соціум.

До числа умов, які забезпечують максимальне використання переваг школи-інтернату, школи продовженого дня, слід віднести ефективне використання часу на виконання домашніх завдань і систематичне повторення вивченого матеріалу у формі самопідготовки. Для більш повного використання переваг, що надаються у цьому напрямку, слід насамперед забезпечити педагогічно доцільне керівництво самопідготовкою з боку вихователів. Дотримання вимог до її проведення полягає головним чином у: чіткій організації самостійної систематичної праці, створенні сприятливих умов для виконання домашніх завдань, диференційованому підході до кожного вихованця, максимальному використанні дидактичного матеріалу і обладнання навчальних кабінетів.

Розкрита в роботі система трудового виховання учнів, яка забезпечує, як встановлено в результаті дослідження, найбільш успіш-

не виконання завдань, що стоять у цій галузі перед закладами ін-тернатного типу.

5. Дослідженням виявлена висока ефективність використання системи національного виховання, зокрема різних форм роботи з історично-краєзнавчим матеріалом з метою виховання громадянських почуттів, розвитку самосвідомості, формування всебічно розвинутої особистості вихованців шкіл-інтернатів.

Дослідна перевірка різних форм і методів застосування національної системи виховання дала можливість визначити конкретні шляхи їх найбільш ефективного впровадження, сутність яких розкривається у відповідних розділах дисертації.

6. Фізичний розвиток вихованців, що відповідає віковим нормам, ефективність навчально-виховної роботи, усвідомлювана учнями потреба в дисципліні і власній участі в раціональному упорядкуванні колективного життя багато в чому залежить від обґрунтованої побудови і суворого виконання режиму дня учнів. Нами розроблено і апробовано більш як 26 видів режиму дня різних закладів ін-тернатного типу. Розроблені види режиму дня адекватно відображають особливості педагогічного процесу всіх основних типів загальноосвітніх шкіл-інтернатів.

7. Проведені спостереження дозволили виявити нереалізовані у масових загальноосвітніх школах можливості здібних учнів, що на 30-40% підвищуються протягом порівняно невеликого періоду за умови, якщо їх пізнавальні інтереси стимулюються цілеспрямовано. Це свідчить про те, що 60-70% можливостей цього контингенту дітей і підлітків залишаються нереалізованими у масових загальноосвітніх школах. У спеціалізованих школах-інтернатах, де створено належні умови для поглибленого навчання учнів з повною віддачею, незважаючи на порівняно невеликий термін навчання - 3 роки - замість II-ти

років масової загальноосвітньої школи, рівень підготовки вихованців, їх розумового розвитку, практичних умінь і навичок з фізики та математики, підходів до аналізу фактів, явищ, подій, процесів тощо наближається до рівня студентів I-2 курсів відповідних до спеціалізації школи-інтернату вищих навчальних закладів.

Таким чином, здібні і талановиті учні масових загальноосвітніх шкіл у спеціалізованих школах-інтернатах значно швидше й інтенсивніше реалізують свій пізнавальний і творчий потенціал.

8. Розроблена нами концепція єдності технологічно-методичних і морально-етичних компонентів у роботі педагога дозволяє: проаналізувати сутність суперечливих підходів у трактуванні педагогічної майстерності - "технологічної", абстрактно-гуманістичної, вульгарно-колективістської і соціологізаторської, розкрити співвідношення різноманітних факторів удосконалення майстерності педагога в цілому і, зокрема, в галузі виховної роботи в школі-інтернаті; на основі інтеграції сучасних знань /філософських, соціально-психологічних, психолого-педагогічних/ розкрити прийоми цілісного аналізу становлення особистості вихованця, групи, учнівського колективу школи-інтернату, пояснити основні механізми процесу виховання і удосконалення педагогічної майстерності.

Результати дослідження виявили, що педагогічні кадри недостатньо підготовлені до роботи в закладах інтернатного типу. Зважаючи на це, процес підготовки педагогічних кадрів, удосконалення і підвищення рівня їх освіти і кваліфікації має враховувати методологічну підготовку, вивчення, аналіз і творче осмислення перспективного педагогічного досвіду, інтегрувати відкриття багатьох наук про феномен людської особистості з перспективною педагогічною практикою, здійснюваною шляхом залучення майбутніх педагогів і фахівців, які вже здобули вищу педагогічну освіту, до науково-прак-

тичного процесу збагачення і реалізації ідей, методичних технологій, педагогічних прийомів і дій.

9. Розгортаючи ідею дитячої самодіяльності у поєднанні з обов'язковим розвитком таких виховних засобів, як моральне просвітництво, переконання і схвалення, індивідуальна і колективна дія, самовиховання й громадська думка, ми зробили такі висновки:

- ефективність виховання визначається індивідуальними знанням кожної дитини, її ціннісних орієнтацій, статусу, найрізноманітніших факторів впливу; з урахуванням цього було зроблено відбір соціально-психологічних і психолого-педагогічних понять та методів аналізу міжособистісних зв'язків, здатних збагатити теорію виховання, стимулювати творче мислення вихователя і чіткіше визначити внутрішньоособистісні і внутрішньокolleктивні зв'язки;

- в міру подальшої демократизації шкільних взаємин неодмінно буде розширюватись сфера вільного спілкування і сфера морального взаємовпливу.

Аналіз проведеної дослідницької роботи дозволяє сформулювати висновок про те, що в сучасних умовах зміст психічного життя дитини в умовах інтернатного закладу вимагає запровадження системи заходів, що забезпечують постійну увагу педагогів до корекції виховного процесу, його спрямованості на профілактику і подолання відхилень у моральній поведінці.

Основний зміст дисертації відображено в таких публікаціях автора:

**А. МОНОГРАФІЇ, НАВЧАЛЬНО-МЕТОДИЧНІ ПОСІБНИКИ ДЛЯ ВИЩИХ
НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ, ВЧИТЕЛІВ, БРОШУРИ**

1. Соціально-педагогічні функції і перспективи розвитку установ інтернатного і напівінтернатного типу. - К.: Вид-во Київського міжрегіонального інституту удосконалення вчителів імені Бориса Грінченка, 1996. - 380 с.

2. Організація та зміст позаурочної роботи з учнями в школах-інтернатах для дітей, які потребують особливих умов виховання. - К.: Рад.школа, 1981. - 128 с.

3. Організація суспільно корисної, продуктивної праці та професійної орієнтації учнів у школах-інтернатах для дітей, які потребують особливих умов виховання. - К.: Рад. школа, 1984. - 134 с.

4. Виховання духовного світу школярів // Репа Н., Слюсаренко В. - К.: Інст. педагогіки АПН України, 1995. - 252 с.

5. Педагогічні основи трудового становлення професійного самовизначення учнівської молоді // Мадзігон В.М., Бондар В.І., Слюсаренко В.Г. та інші, всього 24 особи. - К.: Інститут педагогіки АПН України, 1996. - 268 с. Авторська участь 0,5 др. арк.

6. Школи и групи продленного дня: организация учебно-воспитательного процесса. Хрестоматия // Журавель С.В., Кобзарь Б.С., Слюсаренко В.Г. та інші, всього 10 осіб. - К.: Рад. школа, 1996. - 528 с. Авторська участь 3 др. арк.

7. Педагогические и физиолого-гигиенические основы организации режима в специальных общеобразовательных школах для детей и подростков, нуждающихся в особых условиях воспитания: Метод. реком. - К.: НДІ педагогіки УРСР, 1987. - 36 с.

8. Аналіз деяких аспектів діяльності загальноосвітньої школи у світлі реформи // Кобзар Б.С., Слюсаренко В.Г. - К.: КДПІ, 1987. - 12 с. Авторська участь 0,25 др. арк.

9. НОП і загальноосвітня школа. - К.: КМІУВ, 1988. - 124 с.

10. Передовой опыт - в массовую педагогическую практику: Метод. реком. - К.: КМІУВ, 1988. - 34 с.

11. Организация и содержание внеурочной работы с учащимися в школах-интернатах для детей-сирот и детей, оставшихся без попечения родителей: Мет.реком. // Назаренко В.І., Кобзар Б.С., Слюсаренко В.Г. - К.: НДІ педагогіки УРСР, 1988. - 153 с. Авторська участь 1,8 др. арк.

12. Раціональне застосування форм навчальних занять у загальноосвітній школі: Метод. реком. // Вороніна Л.П., Мальований Ю.І., Момот Л.Л., всього 5 осіб. - К.: НДІ педагогіки УРСР, 1988. - 68с. Авторська участь; наукова редакція.

13. Методические рекомендации по идейному воспитанию учащихся школ и групп продленного дня, школ-интернатов // Данилова В.І.,

Слюсаренко В.Г. - К.: НДІ педагогіки УРСР, 1988. - 88 с. Авторська участь: 3,6 др.арк., наукова редакція: 1,8 др. арк.

14. Наукова організація праці та загальноосвітня школа. - К.: ВМІУВ, 1989. - 120 с.

15. Система позаурочної виховної роботи в школах-інтернатах // Балуба А.М., Кобзар Б.С., Слюсаренко В.Г. - Кіровоград: Кіровоградський державний педагогічний інститут ім. О.С.Пушкіна, 1990.- 585 с. Авторська участь 8 др. арк.

16. Школи Києва на путі перестройки: Метод. реком. // Сенаторова А.О., Слюсаренко В.Г. - К.: ІУНО - КМІУВ. - 52 с. Авторська участь 0,75 др.арк.

17. Творческий контакт. - К.: Рад.школа, 1982. - 3 с.

18. День полной самостоятельности. - К.: Рад.школа, 1982. - 5 с.

19. Увлечь трудом. - К.: Рад.школа, 1982. - 8 с.

20. Принципы и стиль управления общеобразовательной школой: Метод.реком. - К.: КМІУВ, 1990. - 60 с.

21. Реализация принципов сотрудничества в преподавании общественных дисциплин в общеобразовательной школе: Метод.реком. // Автомонов П.П., Автомонова О.А., Слюсаренко В.Г. - К.: КМІУВ-Київський університет ім.Т.Шевченка, 1991. - 50 с. Авторська участь 0,5 др.арк.

22. Досвід роботи школи-інтернату № 15 м.Києва: Монографія // Кобзар Б.С., Пустовойтов Є.П., Слюсаренко В.Г. - К.: НДІ педагогіки України, 1992. - 246 с. Авторська участь 3,2 др. арк.

23. Досвід родини Нікітіних щодо формування гармонійно розвиненої особистості // Автомонов П.П., Слюсаренко В.Г. - К.: КМІУВ, 1992. - 52 с. Авторська участь 1 др.арк.

24. Ідеї педагогіки співробітництва в творчості вчителів-експериментаторів філологічного циклу // Автомонов П.П., Слюсаренко В.Г. - К.: Вид-во Київського університету ім. Т.Шевченка, 1992. - 76 с. Авторська участь 1,5 др.арк.

25. Психологічна служба як органічний компонент навчально-виховного процесу: Метод. реком. - Суми: КМІУВ, 1992. - 10 с.

26. Практична психологія і розвій таланту. - Суми: КМІУВ, 1992. - 256 с. Авторська участь - наук.редакція.

27. Анований каталог міської картотеки передового педагогічного досвіду // Волонець З.О., Слюсаренко В.Г. - К.: КМІУВ,

1992. - 26 с. Авторська участь 0,5 др. арк.

28. Людина і суспільство: Збірн. метод.порад. // Дическул В.М., Єлісаветський Я.С., Слюсаренко В.Г. - К.: КМІУВ, 1992. - 88 с. Авторська участь - наук. редакція.

29. Реалізація принципів співробітництва у викладанні суспільних дисциплін в загальноосвітній школі: // К.: Автомонов П.П., Слюсаренко В.Г. КМІУВ, 1992. - 52 с. Авторська участь I др. арк.

30. Диагностические методики как основа индивидуального подхода к развитию и воспитанию личности: Метод. реком. - Суми: КМІУВ, 1992. - 276 с. Авторська участь - наук. редакція.

31. Практична психологія. Випуск I. Методи вивчення особистості: Метод. посібн. - Суми: КМІУВ, 1992. - 100 с. - Авторська участь - наук. редакція.

32. Анотований каталог картотеки перспективного педагогічного досвіду. // Рентюк Н.К., Слюсаренко В.Г. - К.: КМІУВ, 1992. - 42с. Авторська участь - наук. редакція.

33. Виховання основ духовної культури. // Рентюк Н.К., Слюсаренко В.Г. - Суми: КМІУВ, 1992. - 240 с. Авторська участь - наук. редакція.

34. Дитина. Програма виховання і навчання дітей дошкільного віку. // Проскура О.В., Белкіна Е.В., Слюсаренко В.Г. та інші, всього 22 особи. - К.: Освіта, 1993. - 272 с. Авторська участь 0,5 др. арк.

35. Стандарти освіти і кваліфікації вчителів. - Суми: КМІУВ, 1993. - 164 с.

36. Борис Грінченко і педагогічна культура. - Суми: КМІУВ, 1993. - 160 с.

37. Справа Бейліса і українська громадська думка. // Левітас Ф.Л., Рибанов М., Слюсаренко В.Г. та інші, всього 5 осіб. - К.: Освіта, 1993. - 26 с. Авторська участь 0,25 др.арк.

38. Історія /завдання I-ї Всеукраїнської олімпіади/. //Коновал А.О., Левітас Ф.Л., Слюсаренко В.Г. та інші, всього 7 осіб. - Київ-Львів: Міносвіти України, 1994. - 36 с. Авторська участь 0,25 др.арк.

39. Тести. Історія України /з найдавніших часів до кінця XIX ст./ 9 кл. - К.: КМІУВ, 1994. - 12 с.

40. Впровадження активних методів у роботу з педагогічними кадрами школи: Метод. реком. педагогічним і керівним працівникам

навч.закладів та органів освіти Києва і Київської обл. на 1994-1995 навч. рік. - Рентюк Н.К., Слюсаренко В.Г. - К.: КМІУВ, 1994. - 15 с. - Авторська участь 0,25 др.арк.

41. Взаємодія школи і сім'ї у вихованні культури поведінки дитини: Метод. реком. педагогічним і керівним працівникам навч. закладів та органів освіти м.Києва і Київської обл., на 1994-1995 навч.рік. - Репа Н.О., Науменко Р.О., Слюсаренко В.Г. - К.: КМІУВ, 1994. - 75 с. Авторська участь 1 др.арк.

42. Український педагог Іван Стешенко: Посібник з історії педагогіки для курсистів інститутів удосконалення вчителів, студентів вищих педагогічних навчальних закладів. - К.: КМІУВ, 1994. - 220 с.

43. Індивідуальні особливості учнів у ставленні до розумової праці. - К.: КМІУВ, 1995. - 75 с.

44. Взаємодія методичної роботи і контрольної функції в управлінській діяльності керівників школи. //Карташова П.І., Слюсаренко В.Г. - К.: КМІУВ, 1995. - 100 с. Авторська участь 2 др. арк.

45. Легенди рідного краю: Інтегрований посібник з історії, народознавства, української літератури, біології та трудового навчання. - К.: КМІУВ, 1995. - 135 с.

46. Організація виховної роботи в школі /з досвіду роботи педагогічних колективів м.Києва і Київської області/. - К.: КМІУВ, 1995. - 128 с.

47. Організація суспільно корисної, продуктивної праці та професійної орієнтації учнів у школах-інтернатах для дітей, які потребують особливих умов виховання: Метод. реком. // Кобзар Б.С., Слюсаренко В.Г., Вугрич В.П. та інші, всього 4 особи. - К.: ІСДО, 1995. - 52 с. Авторська участь 0,5 др. арк.

Б. С Т А Т Т І

48. Основы педагогики сотрудничества. Формирование всесторонне развитой личности учащегося в системе внеурочной воспитательной работы школы-интерната: Метод. реком. - КМІУВ, 1990. - С.101-108.

49. Организация диагностики воспитательной работы. Диагностические методики как основа индивидуального подхода к развитию и воспитанию личности: Метод. реком. - Суми. КМІУВ, 1991. - С.148-160.

50. Вступне слово: Виховання основ духовної культури. Виховання основ духовної культури: Метод. реком. - Кобзар Б.С., Рентюк Н.К. - Суми: КМІУВ, 1992. - С. 3-4.

51. Методичні знахідки - перлини формування творчої особистості учня. Метод. реком. працівникам метод. служби, керівникам і педагогам установ освіти м.Києва і Київської обл. до початку нового 1992-1993 навч. року. - К.: КМІУВ, 1992. - С. 72-88.

52. На шляху до демократичної педагогіки в сучасній школі. // Метод. реком. педагогічним і керівним працівникам навч. закл. та органів освіти м.Києва і Київської обл. до початку 1993-1994 навч. року. - К.: КМІУВ, 1993. - С. 3-12.

53. Педагогічна парадигма Бориса Грінченка. // Борис Грінченко і педагогічна культура України: Матер. всеукр. наук.-практ. конф. - К.: КМІУВ, 1993. - С. 3-10.

54. Нам лише два роки: Про андрагогічні підходи до формування професійної культури педагогів. //Нова освіта України. Київський вип. - К.,1993. - С. 26-33.

55. Інтелектуальна сила нації. // Жива вода: Щомісячник для українського шкільництва. - К.,1993. - № 10. - С.1-2.

56. Слово для читача. // Український педагог Іван Стешенко. - К.: КМІУВ, 1994. - С. 4-5.

57. Система виховної роботи в школі. // Виховання основ духовної культури: Метод. реком. - Суми: КМІУВ, 1992. - С. 6-14.

58. Висвітлення питань морального виховання в творчій спадщині В.О.Сухомлинського. // Педагогічна спадщина В.О.Сухомлинського і розбудова національної школи. - Матер. міжнар. наук.-практ.конф. - Кіровоград, 1993. - С. 89-96.

59. Наукові, освітні та професійні основи підготовки соціальних педагогів в Інституті удосконалення вчителів. // Проблеми соціального захисту молоді в умовах зміни соціально-економічних відносин. - Матер. міжнар. наук.-практ. конф. 25-28 листоп.1992 р. - К., 1993. - С. 238-240.

60. Виховання учнівської молоді на ідеях миру й дружби засобами фольклору. // Виховання учнівської молоді в дусі миру і взаєморозуміння: Матер. міжрегіон. наук.-практ. конф. 15-17 грудня 1992 р. в м.Рівне. - Рівне, 1992. - С. 271-273.

61. Засвоєння ідей миру в системі виховної роботи інтернатних закладів. //Виховання учнівської молоді в дусі миру і взаємо-

розуміння: Матер. міжрегіон. наук-практ. конф. 15-17 грудня 1992 р. в м.Рівне. - Рівне, 1992. - С. 254-255.

В.Т.Е.З.И

62. Основи підготовки педагогічних кадрів з рівнем кваліфікації - магістр в інститутах удосконалення вчителів. // Актуальні проблеми безперервного підвищення кваліфікації педагогічних кадрів України в умовах становлення національної школи: Тези 3-ї конф. Центр. інст. удоск. вчит. - К., 1992. - С. 15-16.

63. Питання соціокультурної комунікації в системі підвищення кваліфікації організаторів народної освіти. //Формування творчої особистості вчителя для оновленої національної школи: Тези Всеукр. наук. конф. - Умань, 1993. - С. 217-218.

СЛЮСАРЕНКО Виктор Григорьевич. Социально-педагогические функции учреждений интернатного и полунтернатного типа и условия их реализации в Украине.

Диссертация на соискание ученой степени доктора педагогических наук по специальности 13.00.01 - теория и история педагогики. Институт педагогики АПН Украины.

В исследовании выявлены основные тенденции и факторы количественного и качественного создания интернатных и полунтернатных учреждений; обоснована специфика процесса реализации социально-педагогических функций в них. Каждая из них имеет свою направленность, цели и задачи; вместе с тем, они дополняют и обогащают друг друга, создавая единый комплекс воздействия на воспитание и перевоспитание детей. В то же время им присущ динамизм, в зависимости от этапа развития нашей державы, они наполняются новым содержанием и усложняются.

В результате исследования подтвердилось гипотетически высказанное положение о том, что перестройка деятельности исследуемых учреждений возможна при обосновании специфики осуществления их социально-педагогических функций в различных региональных условиях с учетом их взаимодействия с социальной средой и творческим исполнением народных прогрессивных традиций воспитания в учебно-воспитательном процессе.

Учитывая сложность и многоплановость функций педагогов-воспитателей, в исследовании на основе подведенных итогов опытно-экс-

периментальной работы предложены монопредметные варианты гибких педагогических технологий их подготовки и переподготовки.

SLYUSARENKO Victor Hryhorovych. Social educational functions of the institutions of the boarding and half-boarding type and the conditions of their realization in Ukraine.

Thesis for the degree of the Doctor of education science on speciality 13.00.01 - theory and history of education science. Institute of Pedagogy of the Ukrainian Academy of Pedagogy.

The research reveals the basic tendencies and factors of quantitative and qualitative creation of boarding and half-boarding institutions; substantiates the specific nature of the process of realizing social educational functions in them. Each function has its own focus, aims and tasks; at the same time they complement and enrich one another, creating a unified complex influencing children's education and re-education. Still they are dynamic, they fill with new contents and get more complicated depending on the stage of our country's development.

As a result the research has confirmed the hypothetically expressed point that the reconstruction of the activities of the institutions under research is possible in case of substantiating the specific nature of realizing their social education functions in different regional conditions allowing for their interrelation with society and in the creative observance of national progressive traditions in education in the education process.

Taking into account the complexity and diversity of teachers' functions, the research based on experimental work offers mono-subject variants of flexible educational techniques of training and retraining teachers.

Ключові слова: соціально-педагогічна функція, гнучкі педагогічні функції навчання і виховання, монопредметна підготовка і перепідготовка кадрів, діагностика виховного процесу.

Друк: комп'ютерно-видавнича лабораторія
загальноуніверситетського навчально-наукового центру
"Нові інформаційні технології" УДПУ імені М. П. Драгоманова
Віддруковано на різнографі з готових оригіналів. Наклад 100 прим.
Адреса: м. Київ вул. Воровського, 49, тел. 216-0216

1110624

AB 37.712